

WIATRAKI WIELKOPOLSKI

Zarys historyczny

Energia wietrzna była jedną z pierwszych eksploatowanych przez człowieka. Dla jej wykorzystania zbudowano pierwsze pompy do czerpania wody oraz pierwsze wiatraki do mielenia ziarna. Pierwszy opis takiej pompy powstał już około 400 r. p.n.e. w Indiach. Jednym z najwcześniejszych wiatraków, jakie zbudowano był wiatrak, który poruszał miech organów w I wieku n.e. Do Europy młyny wietrzne dotarły prawdopodobnie za pośrednictwem rycerzy krzyżowych i kupców powracających z Ziemi Świętej.

Pierwsze wiatraki pojawiły się na początku XII wieku we Francji, Normandii i Anglii. Już w wieku XIII można je było spotkać w całej Europie. Najstarszym typem wiatraka występującym na ziemiach wielkopolskich jest kozłak. Cały budynek wiatraka wraz z jego skrzydłami jest obracany wokół swej osi, tzw. sztrembra. Ten zaś podparty jest czterema zastrzałami umiejscowionymi na czterech podwalinach. Taka konstrukcja nosi nazwę *kozła*. W wieku XVII powstaje nowy typ wiatraka, tzw. *holender* o nieruchomej bryle i ruchomej głowicy. W roku 1750, Andrew Medrew opatentował skrzydło wiatraka wyposażone w mechanizm regulacji powierzchni śmigła w zależności od siły wiatru.

W wieku XIX pojawia się na krótko wiatrak rolkowy *paltrak*, który łączy charakterystyczne cechy młyna kozłowego i holenderskiego.

Wielkopolska przez wieki została zdominowana przez jeden typ wiatraka, który występował na tych ziemiach w XVII i XVIII wieku w ilości około 1,8 tys. sztuk. Był nim *koźlak*. Olbrzymie obszary lasów sosnowych i dębowych stwarzały bardzo dogodne warunki do budowy tych obiektów. W wieku XIX liczba tych niezwykle malowniczych obiektów zaczęła dramatycznie spadać, wypierana przez nowoczesne młyny parowe.

Duże zasługi dla zachowania wiatracznego dziedzictwa Wielkopolski położył Feliks Kłaczyński (1900–1987), społecznik, wykładowca i konstruktor modeli wiatraków. Wiele z nich było prezentowanych w znanych muzeach europejskich (np. w Niemczech, Szwajcarii, Francji czy Czechosłowacji). Dziś część jego prac można oglądać na wystawie w Muzeum Młynarstwa w Jaraczu. Wszystkie zbudowane modele były wyposażone w silniczki elektryczne, które pozwalały na uruchomienie młyna i zapoznanie się z jego działaniem.

Dzisiaj w Wielkopolsce mamy około 75 tych unikatowych *koźlaków*. Szkoda, że połowa z nich zginie w najbliższym czasie. Pozostałe zabytki ratuje Stowarzyszenie Wiatraki Wielkopolski, oraz firma „Jardi”. Wyremontowano już wiatraki w Rydzynie, Brennie i trzy wiatraki w Osiecznej. Obecnie przy udziale Muzeum Rolnictwa i Młynarstwa w Rydzynie, oraz Stowarzyszenia Wiatraki Wielkopolski, powstaje Wielkopolski Szlak Wiatraczny. Jego celem jest uratowanie ostatnich wiatraków – symbolu Wielkopolski.

WIATRAK KOŻŁAK

Najczęściej spotykany typ wiatraka w Polsce

OPIS TECHNICZNY

Na ziemi wielkopolskiej najbardziej popularnym typem był wiatrak koźlak. Obiekty tego typu stawiano przeważnie na wzniesieniach wolnych od lasów i zabudowań. Często usypywano w miejscu ustawienia sztuczny nasyp lub nawet wzgórze o średnicy około 30 m, tworzono również dogodny i utwardzony kamieniem polnym lub żwirem twardy i płaski podjazd pod wiatrak. Koźlak zawdzięcza swoją nazwę posadowieniu na czworonożnym koźle, na którym za pomocą dyszla można obracać całą konstrukcję. Właśnie w ten sposób ustawia się skrzydła w kierunku wiejącego wiatru. Wiatraki budowano z drewna, wykorzystując do budowy drewno sosny. Jedyne konstrukcja główna była budowana z twardszego i mocniejszego materiału, jak dąb, grab i modrzew. Kształt obiektu przypomina ostrosłup ścięty o podstawie kwadratu, który obraca się wokół pionowej osi. Bardziej zróżnicowana była wysokość tych obiektów. Największe wiatraki występowały w Lesznie i okolicy Śmigła, w Krzywiniu, Kościanie Osiecznej i Rydzynie. W Rydzynie znajduje się jeden z większych koźlaków o wysokości 14,5 m i długości boku podstawy 7 m. W większości koźlaki mierzyły od 7 do 13 m.

Głównym elementem wiatraka jest oś oparta na koźle. Koziół składa się z krzyżujących się fundamentów wraz podwalinami (przyciesi,

zrębu), wspierających czterech zastrzałów, oraz w górnej części siodła i pionowego słupa, zwanego sztrembrem. Siodło składa się z czterech masywnych desek umożliwiających obrót wiatraka o 360°. Aż trudno uwierzyć, że mógł to zrobić nawet jeden człowiek, chociaż ręczne obracanie wiatraka wydaje się prawie niemożliwe. Dlatego często używano specjalnego wózka, zwanego *babą* albo konia.

Wiatrak składa się z dwóch kondygnacji oraz części dolnej, tzw. magazynu i części górnej – technicznej, zwanej *szczytówką*.

Jedynym sposobem, aby dostać się do wnętrza wiatraka, było pokonanie dosyć stromych zewnętrznych schodów, które prowadziły do galeryjki pokrytej gontem i ozdabianej piękną tralką. Stojąc na galeryjce otwierano kluczem drzwi wejściowe do wnętrza pierwszego poziomu. Po przejściu *naproźnicy*, na pierwszy plan wysuwa się potężny słup *sztrembra*, utrzymującego ogromną belkę, zwaną *mącznicą*, na której utrzymywany jest główny ciężar wiatraka – koła młyńskie. Często *sztreMBER* i *mącznica* były opasane ogromnymi obejmami, kutymi przez kowali na indywidualne zamówienia i bogato zdobione nitami. Zamontowane u szczytu, chroniły belki dębowe przed pęknięciami. Wokół otacza nas szereg maszyn służących do przemiału i oczyszczania zboża oraz wewnętrzne schody na drugi poziom. Tu dokonywał się główny proces przetwórczy. Zachwyca nas swym widokiem ogromne koło pałeczne poruszane przez cztery olbrzymie *śmigi*, potocznie zwane śmigłami, osadzone na wale skrzydłowym. Następuje tutaj zamiana siły wiatru na ruch kołowy, umożliwiający przetwarzanie zboża. Jest to jedna z najwspanialszych i najbardziej ekologicznych sił napędowych wykorzystywanych przez człowieka. Napęd na koło pałeczne otrzymywano od uderzenia wiatru na czoło *śmigi*. Po zwolnieniu hamulca klockowego, koło nabierało coraz szybszego ruchu, wów-

czas zazębiano *wrzeciono*. Zęby koła pałecznego zakleszczywszy się z *cewią*, wprawiały w ruch kamień młyński, *biegaj*. Mechanizm mielniczy składał się dużej skrzyni, zwanej *syphem* z odprowadzeniem na koło młyńskie. Aby zmieścić zboże, należało wprowadzić w ruch wirowy koło *biegaja*, które tarło zboże na drugim kamieniu zwanym *leżakiem*. Zmielone zboże podlegało następnie procesowi oczyszczania przez resztę urządzeń umieszczonych na pierwszym poziomie. Na najwyższym poziomie znajduje się część pomostów technicznych oraz dwuspadowy dach, kryty gontem a później deską. Dach w większości wiatraków był nadwieszony nad tylną ścianą. W nadwieszeniu dachu montowano blok do wciągania a potem opuszczania worków ze zbożem, mąką czy kaszą na wozy konne.

Wiatrak dzielił się na trzy poziomy: magazyn oraz pierwszy i drugi poziom. Magazyn spełniał rolę pomieszczenia gospodarczego i magazynowego. Składowano w nim również zapas zbóż i mąki oraz dodatkowe deski czy części wymienne do maszyn młynarskich. Pierwszy poziom służył do oczyszczania przemiału i rozliczeń za mąkę. W drugim poziomie zsypywano zboże do zsypu i przetwarzano je na śrutę. Tam też istniały dwa pokłady techniczne do konserwacji wału głównego i innych urządzeń transmisyjnych.

Do zbudowania wiatraka potrzeba około 80 m³ drewna dębowo-sosnowego. Konstrukcja wiatraka jest unikatem na skalę światową, gdyż pozostaje niezmienna od XI wieku. Jednocześnie system mocowania wialni i rygli jest niepowtarzalny i już nie spotykany w świecie. Wiatraki na terenie Wielkopolski mają po kilkaset lat i stanowią nieodłączny element krajobrazu regionu.

Szlak Wiatraczny w Wielkopolsce

Trasa I - Szlak Rydzyński

Rydzyzna – Leszno – Osieczna – Krzywiń –
– Jerka – Racot – Kościan – Śmigiel –
– Wilkowice – Świąciechowa – Rydzyzna

Długość trasy – 116 km

Województwo wielkopolskie położone jest w zachodniej części Polski na głównych szlakach turystycznych, które łączą wschód z zachodem i północ z południem Europy. Wielkopolska to kolebka polskiego państwa. Poza zabytkami jej głównym symbolem zawsze był wiatrak. Na początku XVIII wieku byliśmy zagłębiem młynarstwa w Europie. Na terenie Polski odnotowano około 4.5 tysiąca tych obiektów z czego ponad 2.5 tysiąca w samej Wielkopolsce. Leszno posiadało ponad 123 wiatraki, Śmigiel około 60, Rydzyzna 39, a dziś... łąza się w oku kręci. Jeśli teraz nic nie zrobimy, jutro może być za późno. Dlatego zaplanujmy sobie czas wolny i zobaczmy ostatnie wiatraki.

0 KM - RYDZYNA

Miasto, w którym zachował się unikalny, barokowy układ przestrzenny, zrealizowany w latach 1739-1762. Z tego okresu pochodzi duża

część zabudowy Rynku z ratuszem i pomnikiem Trójcy Świętej, kościół pw. św. Stanisława oraz zamek. Zamek wybudowany na początku XV w., później przebudowany w XVII w. dla Leszczyńskich i ostatecznie w XVIII w. dla Sułkowskich. W okresie międzywojennym działało tu elitarne gimnazjum słynące z wysokiego poziomu i nowoczesnych metod nauczania. Obecnie znajduje się tutaj dom pracy twórczej i Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Mechaników Polskich. Zachowane barokowe, reprezentacyjne sale są udostępnione do zwiedzania. Po wschodniej stronie zamku park krajobrazowy z pomnikowymi okazami drzew.

Niedaleko zamku zabytkowy wiatrak Józef z 1783 r., w którym obecnie mieści się Muzeum Rolnictwa i Młynarstwa. Jest to jeden z najlepiej zrekonstruowanych wiatraków w Wielkopolsce. Muzeum można zwiedzać w okresie letnim oraz po wcześniejszym umówieniu się z Jarosławem Jankowskim, który pełni funkcję kustosa. Od dwóch lat teren wokół wiatraka stanowi centrum kulturalne Rydzyny, gdzie odbywa się kilka imprez plenerowych w roku.

9 KM - LESZNO

Miasto powiatowe, pierwszy raz wzmiankowane w 1393 r. Rozkwit miasta nastąpił w XVI w. Silny ośrodek reformacji. Z Leszmem związani byli m.in. Jan Amos Komeński (1592-1670), prekursor pedagogiki oraz Jan Jonston (1603-1675), przyrodnik, lekarz i pedagog. Liczne zabytki architektury barokowej m. in. ratusz, kościół pw. św. Mikołaja czy kościół pw. Świętego Krzyża. W dawnej pastorówce przy pl. Metziga 16/17 Muzeum Okręgowe z bogatymi zbiorami.

Przy ulicy Strumykowej 3 znajdują się dwa ostatnie wiatraki w Lesznie. Pierwszy, przed wojną należał do Stanisława Peisserta, który w 1922 r. nabył go od Schtolpego. Od 1950 r. wiatrak należy do Czesława Owsianego. Obecnie obiekt niszczeje i jest zamknięty.

Sto metrów dalej możemy zwiedzić wspaniałą wiatrak Bronisławy Skrzypczak, córki ostatniego młynarza w Lesznie. Pochodzi on z I połowy XVIII wieku i posiada pełne wyposażenie wnętrza. Opuszczamy Leszno drogą nr 432 w kierunku Osiecznej.

27 KM - OSIECZNA

Miasto nad Jez. Łoniewskim. Późnogotycki kościół pw. Świętej Trójcy z połowy XVI w., przebudowany w stylu barokowym. We wschodniej części miasta późnobarokowy klasztor franciszkanów z kościołem pw. św. Walentego. Wewnątrz wyposażenie w naturalnym kolorze dębu. W ołtarzu bocznym łaskami słynący obraz Matki Boskiej Osieckiej. Nad jeziorem zamek sprzed 1472 r., wielokrotnie przebudowywany. Obecnie znajduje się tu Szpital Rehabilitacyjny dla Dzieci i Młodzieży.

Przy drodze do Leszna trzy piękne wiatraki - koźlaki. Jest to jedyne takie skupisko tych obiektów w Polsce. Pierwszy wiatrak od strony drogi został zbudowany w 1761 roku. W latach II wojny światowej właścicielem był Rudolf Ratenberg. Po wojnie należał do Funduszu Ziemi. W 1958 roku wiatrak przeszedł w ręce prof. Tadeusza Nowakowskiego z Wrocławia. Obecnie jest własnością Urzędu Miasta i Gminy w Osiecznej. Kolejny wiatrak pochodzi z 1793 roku. W latach 1913–1953 własność rodziny Heinze z Osiecznej a obecnie własność miasta i gminy. Ostatni wiatrak z 1729 r. należy do Michała Sosińskiego.

Dwa pierwsze wiatraki można zwiedzać (informacja w Szkolnym Schronisku Młodzieżowym w Osiecznej).

W styczniu 1919 r. została tutaj stoczona zwycięska bitwa powstańców wielkopolskich z Osiecznej, Krzywina i Śmigła. Po przeciwnej stronie drogi warto zwrócić uwagę na nagrobki po cmentarzu ewangelickim.

40 KM – KRZYWIŃ

Tutaj możemy zwiedzić wiatrak z 1803 roku, własność miasta i gminy w Krzywiniu. W 2010 r. obiekt doczekał się pełnej odbudowy i stanowi obecnie część kompleksu rekreacyjnego gminy.

42 KM – KRZYWIŃ II

Jadąc dalej w stronę miasta Krzywina, kierujemy się na ul. Lewandowskiego 4, gdzie możemy zobaczyć wiatrak z 1698 r., własność Ludwika Stryczyńskiego. Jest to jeden z dwóch najstarszych wiatraków na terenie Wielkopolski. Niestety zarwany wał i pęknięta belka walcowa uniemożliwia zwiedzanie tego zabytku. Obecnie jest realizowany projekt odbudowy.

47 KM - JERKA

Wieś przy skrzyżowaniu szos Kościan – Gostyń i Śrem – Leszno. Przez pewien czas mieszkał tu znany pisarz i publicysta, Melchior Wańkowicz, tutaj też urodził się bł. Józef Zapłata. Po lewej stronie drogi widzimy wiatrak z początku XIX wieku,

który został wykupiony przez Jana Biegańskiego, następnie w 1944 roku wiatrak z młynem przejął syn, Jan Biegański. W latach 1945–1949 wiatrak posiadał motor spalinowy, w roku 1950 został wyremontowany, postawiono nowe śmigły, oraz koło palczne. Obecnie nieczynny - niszczeje.

59 KM - RACOT

Wieś nad Kanałem Racocki Rów. Klasycystyczny pałac Jabłonowskich z ok. 1780-1790 r. W połowie XVIII w. gościli tu m.in. Tadeusz Kościuszko i książę Józef Poniatowski. We wnętrzu zachowały się elementy oryginalnego wyposażenia. W 1926 r. założono w Racocie stadninę koni, obecnie największą w Europie. Przy pałacu wznoszą się wozownia i stajnia z kolekcją powozów i sań z XIX-XX w. Za pałacem park krajobrazowy z XVIII w. z pomnikowymi okazami drzew. Za wsią, przy drodze do Czempinia tzw. Aleja Jabłonowskich, składająca się z ok. 150 wiekowych lip. We wsi barokowy kościół pw. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego z ok. 1780 r.

Przy drodze w kierunku Jerki stoi ruina wiatraka z 1809 r., który został przerobiony w latach sześćdziesiątych XX wieku przez Jana Biegańskiego na młyn motorowy. Stan tego wiatraka jest katastrofalny, chociaż jest on wyjątkowy pod względem budowy i obicia poszycia zewnętrznego.

Ciekawostkę stanowi młyn zbożowy z początku XX wieku zaadaptowany na Pub Malibu i siłownię.

65 KM - KOŚCIAN

Miasto powiatowe na Równinie Kościańskiej, nad Obrą. Po raz pierwszy wzmiankowany

w 1242 r., prawa miejskie sprzed 1310 r. Najcenniejszym zabytkiem jest gotycki kościół farny pw. NMP Wniebowziętej z pierwszej połowy XIV w. Bogate wyposażenie z renesansowym ołtarzem głównym i pozostałymi 11 gotyckimi i renesansowymi ołtarzami oraz licznymi nagrobkami z XVI w.

W mieście przy ulicy Podgórnej znajdują się dwa piękne wiatraki, niestety bez skrzydeł. Pierwszy, pana Kostańskiego z 1819 r. i drugi z 1838 r. należący do rodziny Klupszów. Obydwa dawno zamknięte i niszczące.

68 KM – KOŚCIAN II

Kierujemy się w stronę ronda (obwodnicy) i dalej w kierunku Leszna. Tuż za mostem skręcamy w lewo – zjazd do gościńca „U Dudziarza”, gdzie możemy się posilić i wypić małą czarną. Obok gościńca widzimy piękny wiatrak z 1704 roku. Obecnie jest to pracownia znanego kościańskiego rzeźbiarza, Mariana Malińskiego, toteż obiekt jest otwarty przez cały rok. Po krótkiej przerwie ruszamy do Śmigła – Miasta Wiatraków.

79 KM – ŚMIGIEL

Miasto na Pojezierzu Leszczyńskim lokowane przed 1400 r. przez Władysława Jagiełłę. Gotycki kościół pw. NMP Wniebowziętej z 1439-43, przebudowany w XVII i XVIII w. Na cmentarzu przy ul. Św. Wita szachulcowy kościół pw. św. Wita z 1769 r. z późnogotyckim wyposażeniem. Przy drodze wylotowej w kierunku Leszna znajdują się zabudowania czynnej wąskotorowej Śmigielskiej Kolei Dojazdowej.

Na wzniesieniu zobaczymy dwa wiatraki górujące nad miastem. Jak opowiada stara legenda, w Śmiglu było 99 wiatraków. Gdy postawiono setny to któryś się obalał lub płonał. Pierwszy wiatrak pochodzi 1856 r. a drugi z 1726 r. Obecnie są własnością Urzędu Miasta i Gminy w Śmiglu. Zniszczone przez wandalów i czas, ponownie zostały wyremontowane w 2008 r. Obecnie miejsce przy wiatrakach jest wykorzystywane do lokalnej promocji miasta.

W Śmiglu znajduje się siedziba Stowarzyszenia Wiatraki Wielkopolski.

94 KM - WILKOWICE

Jedziemy dalej w stronę Leszna drogą nr 5. Na pierwszym skrzyżowaniu w Lesznie skręcamy w prawo do Strzyżewic, gdzie na skrzyżowaniu skręcamy w lewo i jedziemy w kierunku Wilkowic. Po prawej stronie widzimy ruinę wiatraka z 1733 roku. Obecnie stanowi on własność Sylwestra Domagały. Stan tego obiektu jest krytyczny.

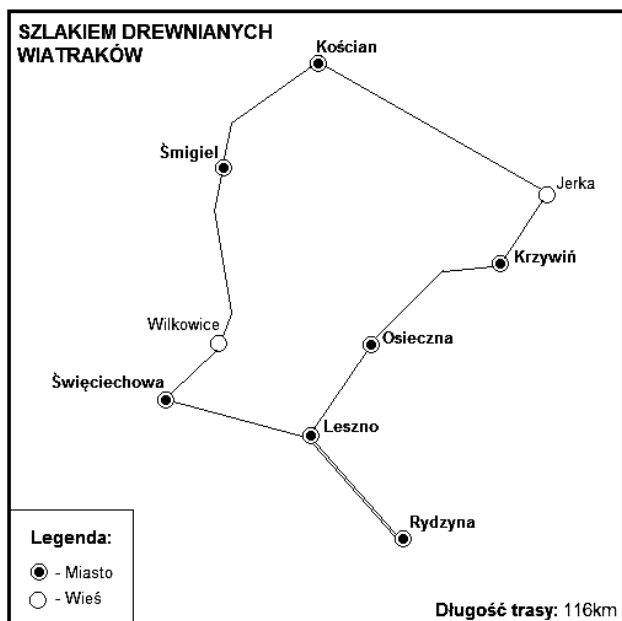
98 KM - ŚWIĘCIECHOWA

Duża wieś gminna niedaleko Leszna. Barokowy kościół pw. św. Jakuba, pierwotnie gotycki z pierwszej połowy XV w. z bogatym barokowym wyposażeniem.

Przy Gminnym Ośrodku Kultury stoi odbudowany wiatrak z 1878 roku. Obecnie mieści się tutaj Izba Regionalna. Wiatrak przeszedł gruntowny remont, odbudowano śmigła, dyszel, poprawiono gont na dachu a następnie zakonserwowano cały obiekt.

116 KM - RYDZYNA

Ruszamy dalej do Leszna, a potem do Rydzyny. Tutaj kończy się szlak.

Szlak Wiatraczny w Wielkopolsce

Trasa II – Szlak Kościański

Kościan – Racot – Jerka – Krzywiń –
– Łagowo – Grabonóg – Pępowo –
– Miejska Górka – Sarnowa – Izbice

Długość trasy – 73 km

Jest to jeden z najstarszych szlaków młynarskich w Wielkopolsce. Możemy tu spotkać wiatraki zbudowane w XVII w. - perełki architektury drewnianej, wspaniałą pozostałość po naszych przodkach. Często opustoszałe, rozpadające się, ginące na naszych oczach znajdują dzisiaj opiekę państwa polskiego oraz samorządów lokalnych. Odbudowane i zrekonstruowane mogą dalej cieszyć nasze oczy. Zwiedzanie rozpoczniemy w Kościanie, znanym ośrodku młynarskim w Wielkopolsce. Tutaj w XIX w. powstała pierwsza Polska Spółka Ubezpieczeniowa, której głównym zadaniem było ratowanie wiatraków spalonych czy uszkodzonych przez wichury.

0 KM – KOŚCIAN

Miasto powiatowe na Równinie Kościańskiej, nad Obrą. Po raz pierwszy wzmiankowany w 1242 r., prawa miejskie sprzed 1310 r. Naj-

cenniejszym zabytkiem jest gotycki kościół farny pw. NMP Wniebowziętej z pierwszej połowy XIV w. Bogate wyposażenie z renesansowym ołtarzem głównym i pozostałymi 11 gotyckimi i renesansowymi ołtarzami oraz licznymi nagrobkami z XVI w. Jadąc od strony Poznania trasą E-5 kierujemy się za rondem w kierunku Wrocławia. Tutaj za mostem po 400 m skręcamy w lewo – zjazd do gościńca „U Dudziarza”, gdzie możemy się posilić i wypić kawę przed wyruszeniem w naszą trasę. Przed nami pokaże się w parku zabytkowy wiatrak z 1704 r. Obecnie jest to pracownia znanego kościańskiego rzeźbiarza, Mariana Malińskiego. Jego prace były wystawiane w wielu krajach Europy, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Wiatrak jest czynny praktycznie przez cały rok. Przy okazji możemy jeszcze zobaczyć dwa wiatraki przy ul. Podgórznej, jeden z 1819 r., drugi z 1838 r., po czym wyruszamy do Racotu.

6,1 KM - RACOT

Wieś nad Kanalem Racocki Rów. Zobaczymy tu klasycystyczny pałac Jabłonowskich z ok. 1780-90 roku, w którym w połowie XVIII wieku gościli m.in. Tadeusz Kościuszko i książę Józef Poniatowski. We wnętrzu zachowały się elementy oryginalnego wyposażenia. W 1926 r. założono tu stadninę koni, obecnie największą w Europie. Wokół pałacu wznoszą się obiekty stadniny koni, wozowni i stajni, w której znajduje się kolekcja powozów i sań z XIX-XX w. Za pałacem park krajobrazowy z XVIII w. z pomnikowymi okazami drzew. Za wsią, przy drodze do Czempinia tzw. Aleja Jabłonowskich, składająca się z ok. 150 wiekowych lip. We wsi barokowy kościół pw. św. Stanisława Kostki i św. Jerzego z ok. 1780 r.

Przy drodze w kierunku Jerki stoi ruina wiatraka z 1809 r., który został przerobiony na młyn motorowy przez Jana Biegańskiego w latach sześćdziesiątych XX wieku. Stan tego wiatraka jest katastrofalny, chociaż jest wyjątkowy pod względem budowy i obicia poszycia zewnętrznego.

Ciekawostkę stanowi młyn zbożowy z początku XX wieku zaadaptowany na Pub Malibu i siłownię. Kolejny przystanek na naszej trasie - Jerka.

12 KM – JERKA

Wieś przy skrzyżowaniu szos Kościan – Gostyń i Śrem – Leszno. Przez pewien czas mieszkał tu znany publicysta, Melchior Wańkowicz, tutaj też urodził się bł. Józef Zapłata.

Na rondzie w Jerce, kierujemy się na Krzywiń, za zakrętem po lewej stronie widzimy zabytkowy wiatrak z początku XVIII w. wykupiony przez Jana Biegańskiego. Jego wnuk, też Jan, wybudował na początku XX wieku młyn zbożowy, który stoi obok wiatraka. Obecnie młyn został przebudowany z przeznaczeniem na gabinety lekarskie. Wnętrze wiatraka zachowało swoje oryginalne wyposażenie a całość sprawia magiczne wrażenie „zatrzymania czasu”. Jeśli w stosunku do zabytkowego wiatraka nic się nie zmieni stracimy także i ten zabytek cenny dla lokalnej kultury.

Ruszamy dalej w kierunku Krzywinia.

18 KM – KRZYWIŃ

Miasto na prawym brzegu Obry. Gotycki kościół pw. św. Mikołaja z XV-XVI w. z cennym wyposażeniem. Przy Rynku XIX-wieczne domy i ra-

tusz z 1905 r. Możemy tu zobaczyć dwa wiatraki. Pierwszy z 1803 r., niedawno zrekonstruowany i odbudowany ze szczegółami historycznymi. Stoi obecnie na terenie zagospodarowanym dla celów turystycznych. Przy wiatraku powstał dom młynarza oraz plac na ognisko i mały amfiteatr. Całość otoczono piękną zielenią. Jadąc w kierunku miasta mijamy jeden z ostatnich, czynnych młynów zbożowych. Mieli się tutaj najlepszą mąkę tzw. „pięćsetkę”, wykorzystywaną w piekarnictwie i cukiernictwie. Krzywińska mąka słynie z bardzo dobrej jakości. Drugi wiatrak pochodzi z 1698 r. Od początku istnienia jest własnością rodziny Ludwika Stryczyńskiego. Niestety nie można go zwiedzać. Zabytkowy wiatrak nie ma już schodów wejściowych a wewnątrz nie wytrzymało próby czasu i się zawaliło. Mam nadzieję, że uda się uratować ten unikatowy obiekt.

28 KM – ŁAGOWO

Jedziemy dalej w kierunku Lubinia do wsi Łagowo. Tutaj na szczycie wioski stoi mocno zniszczony wiatrak z 1819 r. Właścicielem jest Henryk Frąckowiak, który mieszka w sąsiedztwie. Można go poprosić o możliwość zwiedzenia pozostałości po wiatraku, który spełnia teraz rolę wieży obserwacyjnej. Ruszamy dalej w trasę przez Bielewo, Stężyce, Kunowo i Gostyń do Grabonogu.

35 KM – GRABONÓG

W zabytkowym dworku od 1981 r. znajduje się muzeum im. bł. Edmunda Bojanowskiego, społecznika, założyciela Zgromadzenie Sióstr Służeb-

niczek NMP. Zbiory muzealne (ponad 7000 eksponatów) udostępniono w siedmiu pomieszczeniach. Na parterze znajduje się ekspozycja archeologiczna pochodząca z wykopalisk prowadzonych w Grabonogu. Kolejne pomieszczenia poświęcono pamięci ludzi regionu. Salonik urządzono w stylu biedermeier, przypominającym dawne szlacheckie dworki. W kolejnych salach zobaczymy biskupiańskie stroje regionalne oraz instrumenty muzyczne. Jedno pomieszczenie poświęcono pamięci pochodzącego z okolic Gostynia, Stanisława Helsztyńskiego (1891-1986), (właśc. Stanisław Skorupka), wybitnego profesora, znawcy literatury angielskiej (przełożył dzieła W. Szekspira). Efektem jego zainteresowań historią regionu były dzieła historyczne np. „Zmierzch Popielidów czy „Piotr Skarbimir”. Do najbardziej znanych publikacji należy opracowanie wspomnień jego ojca, Tomasza Skorupki pt. Kto przy Obrze temu dobrze. Muzeum posiada też jedną z największych ekspozycji etnograficznych. Na szczególną uwagę zasługuje zbiór ponad 100 starych maszyn i urządzeń rolniczych. Nas zainteresuje przede wszystkim zabytkowy wiatrak – koźlak, tzw. śrutownik. Wiatrak jest unikatem z XIX wieku. Jest to wyjątkowa konstrukcja, mniejsza o połowę od oryginalnych koźlaków, wykorzystywana w gospodarstwie rolnym do mielenia śruty dla zwierząt.

47 KM – PEŹPOWO

Duża wieś gminna na południowy wschód od Gostynia. W północnej części miejscowości pałac Mycielskich z końca XVIII w. z zabudowaniami gospodarczymi i rozległym parkiem. W centrum wsi gotycki kościół pw. św. Jadwigi z drugiej połowy XV w., później przebudowywany. We wnętrzu gotycko-renesansowe wyposażenie. Przy drodze prowadzącej do Krotoszyna,

przy skrzyżowaniu ulic Powstańców Wielkopolskich i Spornej stoi wiatrak Franciszek, który jest własnością Urzędu Miasta i Gminy w Pępowie i czeka na remont. Ruszamy dalej do Miejskiej Górk.

65 KM – MIEJSKA GÓRKA

Miasto na południowo-wschodnim skraju Wysoczyzny Kaliskiej. Prawa miejskie otrzymało przed 1422 r. Stąd wywodzi się najznacniejszy w XVI-wiecznej Wielkopolsce ród Górków. Kościół gotycki z XV w., później przebudowywany z klasycystycznym wyposażeniem. Na Goruszkach barokowy klasztor franciszkanów z sanktuarium św. Franciszka z Asyżu.

W północnej części miasta wiatrak z 1772 r. wyremontowany w 2007 r. Obecnie ma tu siedzibę Polski Związek Hodowców Gołębi Poczтовых. Są plany aby w przyszłości uruchomić tutaj kawiarenkę letnią. Bliskie sąsiedztwo stacji paliw oraz klasztoru franciszkanów to dobra okazja do pozostania tu trochę dłużej. Po krótkiej przerwie na kawę ruszamy dalej do Sarnowej.

69 KM- SARNOWA

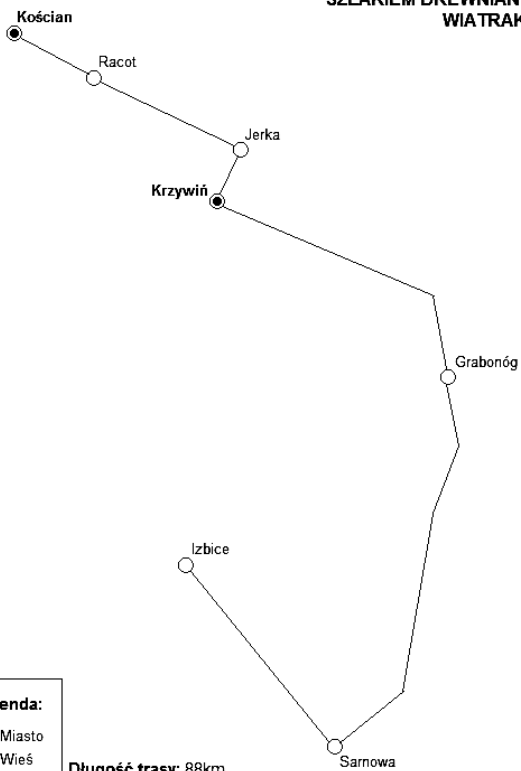
Obecnie dzielnica Rawicza, dawniej samodzielne miasto lokowane przed 1387 r. Na Rynku klasycystyczny ratusz z XVIII w. Barokowy kościół pw. św. Andrzeja z 1718 r. z wyposażeniem z czasu budowy. Przy ul. Wiatracznej znajduje się Skansen Młynarsko – Piekarniczy z wiatrakiem z XVIII w., odbudowanym przez Kazimierza Damazyń. W skansenie unikalne maszyny i urządzenia wykorzystywane przed laty w piekarnictwie i młynarstwie.

73 KM – IZBICE

W Rawiczu na skrzyżowaniu z sygnalizacją świetlną kierujemy się w prawo na Poznań (droga krajowa nr 5). Cztery kilometry za Rawiczem, po prawej stronie drogi, w miejscowości Izbice stoi ruina wiatraka z drugiej połowy XVIII wieku. Wiatrak pierwotnie stał w Golinie Wielkiej, ale w 1977 roku, został przeniesiony i odbudowany w obecnym miejscu (właściciel pan Dworak z Rawicza). Planowane są prace remontowe, obecnie obiekt jest zamknięty i popada w ruinę.

Możemy teraz wrócić przez Bojanowo, gdzie przed II wojną światową pracowało kilkadziesiąt wiatraków, z których do dzisiaj nie pozostał żaden.

SZLAKIEM DREWNIANYCH WIATRaków

Z serii Zwiedzamy Wielkopolskę ukazały się:

Szlakiem Piastowskim

Szlakiem Mazurka Dąbrowskiego

Szlakiem Adama Mickiewicza

Szlakiem Noblistów

Szlakiem Ludzi Pióra

Śladami Baroku

Szlakiem Wiosny Ludów

Szlakiem Powstania Wielkopolskiego

Śladami II Wojny Światowej

Przemęcki Park Krajobrazowy

Z wizytą w Miłosławiu

Szlakiem Napoleona

Szlakiem Ludzi Muzyki

Szlakiem Twierdzy Poznań

Szlakiem Słynnych Wielkopolanek

Szlakiem św. Jakuba

Szlakiem Poczty Konnej

Szlakiem Drewnianych Kościołów

Szlakiem Olędrow w Północnej Wielkopolsce

Tekst: Jarosław Jankowski

Zdjęcia: Jarosław Jankowski,
Katarzyna Synoradzka, Aleksandra Warczyńska

Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki
Publicznej i Centrum Animacji Kultury

ul. B. Prusa 3, 60-819 Poznań, tel. 61 66 24 091

www.wbp.poznan.pl